

AȘEZAREA ȘI CETATEA ROMANĂ DELA DESA-DOLJ

de Prof. D. TUDOR

În arcuț făcut de Dunăre, mai jos de orașul Calafat și la sud de satele Ciurpercenii Noi și Desa, se găsește un ținut mlăștinos, presărat cu multe grinduri de nisip și ochiuri de bălți. Această regiune inospitalieră ține departe de fluviu importante așezări omenești. E o câmpie joasă, inundabilă în unele părți și cu o persepectivă monotonă, întreruptă de obișnuitele petece ale pădurilor de ballă din vecinătatea fluviului. (Brăniștiori, Grindului, Gospodarului, etc.). În față și pe malul opus, se ridică dealurile turtite ale podișului balcanic, de pe care, ochiul poate cerceta până în adânc, câmpia română. Uniformitatea dealurilor din Bulgaria e întreruptă prin tăieturile adânci ale unor văi, ca a Toloviței și Arțarului, ce-și deschid gurile în fața fluviului. În afară de acoperirile vegetale ale nenumăratelor bălți dela Desa, trecerea tainică peste Dunăre era înlesnită printr-o serie de ostroave sau grinduri, toate de o formă alungită și bine împădurite (Alcalia, Dovleacul, Caluda, Petrișul, etc.).

Pentru o mai bună supraveghere a acestui vad, Romanii au organizat un atent sistem defensiv al centrelor militare dela *Ratiaria* (Arțar-Palanca) și din anonima așezare de pe malul opus, lângă *Desa*. *Ratiaria* se va ridica până la rangul de *colonia* (sub Traian), având la început delașamente pentru pază din legiunea V Macedonică (CIL.III, 14.597¹), iar după părăsirea Daciei, devine sediul principal al legiunei XIII Gemina, mutată aci dela *Apulum* (CIL.III, 14.597⁴). În afară de drumul cel mare, care urma malul drept al Dunării, la *Ratiaria* mai venea și o importantă șosea romană, din interiorul Moesiei și pasurile balcanice. Șoseaua o' lega cu valea râului *Timacus* (Timoc) și cu centrele urbane *Combustica* și *Timaco Minor*¹.

1) K. Miller, *Itineraria romana*, Stuttgart 1916, col. 502. Pentru *Ratiaria* ca centru urban și militar al Moesiei superioare, cf. Vulic în *RE.* II, 1, col. 261.

Așezarea și fortificația militară dela Desa se găsește pe malul Dunării, la o depărtare de cca 8 km față de actualul sat. Vecinătatea Dunării i-a adus o dispariție aproape totală, indicată azi prin urme de cărămizi sau fragmente ceramice cu care este presărat malul fluviului. Eroziunile ori potmolirile au fost favorizate prin natura joasă, nisipoasă și nestabilă a terenului, spre care, apele sunt împinse în epoca inundațiilor, de bariera ce o opun puternicele roce ale podișului balcanic.

Meritul localizării urmelor romane dela Desa îl are Pamfil Polonic, desenator al Muzeului Național de Antichități și omul de încredere folosit de Gr. G. Tocilescu în cercetările sale topografice²⁾. Mai înainte, maiorul Dimitrie Papazoglu cercetase și el această așezare, de unde colecționase o serie de antichități preistorice sau romane, dar nu a lăsat indicații precise asupra topografiei stațiunii.

Localnicii numesc fortificațiile dela Desa, *Celatea Castravita*. Ele se văd cam la 500 m. depărtare, față de pichetul de grăniceri al punctului Arțar și stau față în față cu ruinele Ratiarici.

Zidăriile castrului fuseseră construite din cărămidă și piatră spartă. Ele au o grosime de 1,80—2,00 mm. Cea mai mare parte a zidului împreună cu aria castrului au fost năruite de Dunăre. Din castru rămâne azi intactă latura de NE lungă de 80 m. Latura ce-i corespundea spre Dunăre este total distrusă. O soartă puțin fericită au avut-o și laturile castrului care mergeau perpendicular pe cursul fluviului. Din traseul lor, au mai rămas porțiuni lungi de 30 m (NW) și 20 m (NE). Un val de pământ îngroapă resturile de zidărie, abea vizibil și cu o coamă teșită. Mult mai bine păstrat ne apare șanțul celății, care are în starea actuală o lățime de 10 m și o adâncime variabilă dela 1,00—1,50 m. A stabili numai prin examinarea la suprafață a terenului, urmele unor porți, e un lucru greu. (fig. 2).

Tinând seamă de cursul apei, celatea va fi fost orientată în sensul scurgerii ei, așa că, latura păstrată este una din cele lungi.

2) Tocilescu, *Mss. Ac. Rom.*, vol. 5139, p. 78. Cf. și D. Tudor, *Oțtenia romană*, București 1942, pp. 99 și 221 sq.; același în *Rev. Ist. Rom.*, X (1940), p. 220, cu nota 1.

Forma cetății va fi fost dreptunghiulară, mult apropiată de a unui pătrat și va fi avut colțurile ușor rotunjite.

Asupra organizării interioare a cetății, numai săpături viitoare vor putea da lămuriri. Originea romană a fortificațiilor ne este însă pe deplin asigurată prin bogatele resturi de cărămizi, ceramică, zidării și un puternic strat de incendiu, toate vizibile în râpa de eroziune a Dunării.

Prin aceleași urme caracteristice, se poate stabili și existența unei așezări civile. Față de cetate, cam la o depărtare de cea 600 m, ele se întind pe o lungime de 200 m, în lungul malului fluviului. Datorită inundațiilor, dezvoltarea unei așezări civile nu era posibilă decât pe coama grindurilor mai înalte.

Cât privește istoricul așezării romane dela Desa, reconstituirea lui, urmează a se face numai cu ajutorul slabelor descoperiri întâmplătoare. Cert e, că viața stațiunii în timp și spațiu, a depins numai de condițiile pe care i le-a oferit metropola sa, Ratiaria.

Existența în timp a unei populații locale ne e documentată prin descoperirile numismatice. Monetele culese de aci³⁾, sunt *republicane* (un dinar cu inser. M. AEMILIVS F.) și imperiale romane, de argint sau bronz (August, Vespasian, Traian, Hadrian, Antonin Piu, Marcu Aureliu, Septimiu Sever, Geta, Sever Alexandru, Iulia Mamaea, Filip Arabul, Constantin cel Mare, Constans și Liciniu). Așa dar, moneda romană a circulat aci, aproape o jumătate de mileniu.

Cel care a adunat cele mai multe anticități preistorice și romane dela Desa și împrejurimile ei, a fost maiorul Dimitrie Papazoglu, un entuziast colecționar dela mijlocul secolului trecut. Papazoglu era comandantul carantinelor de pe malul românesc al Dunării. funcțiune ce-i oferea prilejul a strânge multe obiecte vechi. Din fericire, întreaga sa colecție, cu un catalog în care ni se arată în primul rând proveniența pieselor sale, a intrat în proprietatea Muzeului Național de Antichități din București, unde așteaptă a fi publicată. Dintre descoperirile lui Papazoglu sunt demne de menționat câteva.

1 O frumoasă figurină de bronz a lui *Jupiter Dolichenus*, ne

3) Tocilescu, *loc. cit.*; *Dosar. Mus. Naț. Ant.*, 1865, p. 119 și Tudor *Olt. rom. loc. cit.*

din examinarea ceramicii se constată urme preistorice și romane care ne permit o datare mulțumitoare. Tehnica și forma vaselor culese de Papazoglu la Deșă arată o viață romană continuă, din sec. II—V p. Chr.

Cea mai importantă descoperire arheologică dela Deșă și care a adus o însemnată contribuție în legătură cu capetele de pod romane lăsate în Dacia, după părăsirea provinciei, ne-o dă un fragment de cărămidă romană, ștampilat cu inscripția: *l(egio) XIII G(emina) Ra(t)iar(ia)* 7). Datarea cărămizii se face cu certitudine, ca fiind din primii ani, ce urmează evacuării Daciei, când legiunea se mută dela Apulum, la Ratiaria 8). Cu ajutorul ei, putem preciza, că un detașament al legiunii XIII Gemina este fixat după 271—275 p. Chr., pe malul Dunării, lângă Deșă, unde construiește o fortificație cu scopul de a proteja și acoperi atacuri prin surprindere, ale Goșilor, asupra Ratiariei.

În afară de cartierul principal al legiunii XIII Gemina, Ratiaria mai e și sediul unei *statio*, pentru o *Classis Ratiarensis* 9), ce trebuia protejată.

Tot în Ratiaria *Not. Dign. or.* XI, 38, arată că exista și o fabrică de arme, care constituia o importantă *officina* pentru trupele ce apărau în sec. IV—V, granițele Dunării inferioare 10). Cât de înfloritor ajunsese orașul, se cunoaște din epitelele ce i se dau de Priscus, care-l numește *cea mai mare și mai populată* din toată Dacia Ripensis, fapt care, i-a atras distrugerile Hunilor sub Attila 11).

Sfârșitul dominației romane în cetatea dela Deșă, stă în legătură tot cu ravagiile lui Attila făcute pe ambele maluri ale Dunării. În afară de faptul că, același rege ruinasă pentru totdeauna metropola Ratiaria, Procopius ne spune că, tot el a curățat și malul stâng al Dunării, de toate fortificațiile ce le posedă imperiul de Răsărit, în fosta Dacie Traiană 12).

7) Tudor, *An. Inst. Stud. Cluj*, II (1933—1935), p. 187 sq.; Acelaș, *Rev. Ist. Rom.* X (1940), p. 220 și *Olt. rom.* p. 221 cu *SE*, 194-

8) *CIL*, III, 14.597. Cf. încă B. Filow, *Die Legionen der Provinz Moesia*, p. 82 (extras *Klio*, VI—1906); Vulic, *Op. cit.* și Ritterling, *RE*, XII, col. 1720.

9) *Not. Dign. Or.* XLII, 43. Cf. R. Grosse, *Römische Militärgeschichte*, Berlin, 1920, p. 74 și Vulic, *Op. cit.*

10) Cf. și Vulic *loc. cit.*

11) *Ibidem*.

12) Procop. *de aedif.* IV, 5.